

האמונות על-כך ולא על-ידי גורמים חיצוניים. שלא כמו בנושאי תפקוד מערך איתור העצירים והמתקנים הלא ידועים בשטחים, עתירות המוקד לבג"ץ עדיין לא הביאו להסרת הסודיות מעל אותו מתקן חקירות: מידע לגבי המקום בו הוא נמצא, מספר העצירים המוחזקים בו, תנאי החזקתם והאם הוכרו רשמית כמקום חקירה או מעצר.

ב"ג ומ"ג הם בני זודים, סוחרים המתגוררים בשכס. ב-22 לנובמבר חזרו מירדן דרך גשר אלנבי. לפני המעבר בגשר התקשרו למשפחתם והודיעו על בואם הקרוב, ומאז נעלמו עקבותיהם. למחרת פנו בני המשפחה למוקד. ב-25 לנובמבר התקבלה תשובת הרשויות כי שניהם עצורים במתקן חקירות השב"כ שבפתח תקווה, אך בדיקת המוקד העלתה

כי אינם נמצאים שם ואף אינם רשומים במאגר מידע רשמי כלשהו. לאור הנסיון ממקרהו של מ"ש (ראו לעיל), פנה המוקד לאיש המשטרה האחראי על המתקן הסודי שאישר, ב-4 לדצמבר, כי השניים מוחזקים במתקן וכי מעצרים, כמו גם האיסור על מפגשם עם עורך דין, הוארך. ב-5 לדצמבר עתר המוקד לבג"ץ בדרישה להורות לרשויות לגלות את מקום מעצרים. בית המשפט חייב את המדינה לענות - התשובה לא הכילה פרט כלשהו לגבי מקום מעצרים החסוי, לבד מהיותו מתקן חקירות השייך מינהלית לבית המעצר קישון. המוקד לא הסתפק בתשובה זו וביקש מבית המשפט לקיים דיון עקרוני על עצם קיומו של מתקן סודי בו מוחזקים עצירים. נכון לסוף חודש דצמבר עדיין לא ידוע מקום מעצרים של ב"ג ומ"ג.

(תיק 24034)

מעצרים מינהליים

עוד את המעצר, עד שישה חודשים נוספים. המשפט הבינלאומי, כמו גם החוק הישראלי, מחייבים קיומה של ביקורת, שיפוטית או מינהלית, על צו המעצר המינהלי, תוך זמן קצר ככל האפשר.⁶⁴ הצו בדבר מעצרים מינהליים החל בשטחים תוקן השנה מספר פעמים. נכון ליום כתיבת הדו"ח יש לקיים את הביקורת השיפוטית, המתבצעת על-ידי שופט צבאי, תוך 12 יום מיום הוצאת צו המעצר המינהלי (שנוספים ל-12 הימים שניתנים לרשויות מיום המעצר הראשוני) ותוך 18 יום ממועד הארכתו. על החלטות הביקורת השיפוטית ניתן לערער

בסוף שנת 2001 עמד מספר העצירים המינהליים על 36. במהלך 2002, ובמיוחד מאז מרץ, הוצאו מאות צווי מעצר מינהליים ועם תחילת 2003 היו 1,007 פלסטינים עצורים במעצר מינהלי.⁶⁴ בדו"ח הפעילות הקודם של המוקד, תואר את שהתרחש בנושא במהלך ששת החודשים הראשונים של שנת 2002.⁶⁵ מעצר מינהלי שולל מאדם את חירותו תוך כדי פגיעה קשה בזכותו היסודית להליך הוגן. זכות זו נפגעת כתוצאה מעצם טיבו וטבעו של המעצר המינהלי - הוא מבוצע מכוח צו של מפקד צבאי, ללא כתב אישום וללא משפט, ומבוסס על חומר חסוי שאינו מובא לידיעת העציר. העציר לא רק שאינו יודע מהן ההאשמות נגדו, ולכן לא יכול להתגונן בפניהן, הוא גם אינו יודע מתי ישוחרר, כיוון שברוב המקרים מוציא המפקד הצבאי צו מעצר מינהלי חדש עם תום הצו הקודם, המאריך

64. על-פי נתונים שהועברו למוקד על-ידי צה"ל ב-14.1.03.
65. המוקד להגנת הפרט, **דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002**, עמ' 14-17.
66. **אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949)**, סעיפים 43 ו-78; **חוק יסוד כבוד האדם וחירותו** ופסיקה נרחבת של בג"ץ.

אדם בצו מינהלי, מביאה את הצבא להורות על המשך מעצרו המינהלי למרות הוראה מפורשת של שופט.

כנגד א"ס הוצא ב-2 לינואר צו מעצר מינהלי לשישה חודשים. ב-20 ליוני הוציא מפקד צבאי בגדה המערבית צו מעצר מינהלי המאריך את מעצרו של א"ס בשישה חודשים נוספים, עד 25 לדצמבר. בביקורת השיפוטית על הצו המאריך, החליט השופט הצבאי לקצר את משכו בחודשיים, כך שא"ס אמור היה להשתחרר ב-25 לאוקטובר. התביעה הצבאית ערערה על קיצור זה אך ערעורה נדחה ב-21 לאוקטובר על-ידי בית המשפט הצבאי לערעורים, שחזר ואישר את קיצור תקופת המעצר. ארבעה ימים מאוחר יותר, ביום שחרורו המיועד של א"ס, נחתם צו מעצר מינהלי חדש כנגדו למשך שישה חודשים, בניגוד גמור לפסיקת בג"ץ בנושא, שחייבה מידע חדש או שינוי בנסיבות על מנת שמפקד צבאי יהיה רשאי להאריך תקופת מעצר שקוצרה בידי שופט.⁶⁸ השופט הצבאי, בפניו הובא צו המעצר המינהלי האחרון לאישור, קיבל את טענות עורכת דינו וקבע כי המפקד הצבאי לא יכול לשים עצמו מעל בית המשפט לערעורים ולבטל את פסיקתו, והורה על שחרורו לאלתר.

ניכר כי צה"ל לא התכונן לעומס שנוצר עם הוצאת מאות צווי המעצר המינהליים ולא תיקן את הפגמים הרבים שנתגלו בעת המעצרים עצמם, בהוצאת צווי המעצר המינהליים, בהארכתם ובביקורות השיפוטיות עליהם. האנדרלמוסייה מביאה לכך שאנשים מוחזקים במעצר לא חוקי אף יותר מפעם אחת במהלך תקופת מעצרם - ללא ביקורת שיפוטית וללא צו מעצר תקף. בערעורים אותם הגיש המוקד במקרים כאלה, קבע בית המשפט הצבאי לערעורים כי אחזקה ללא צו מעצר חוקי לא תוכל כשלעצמה להוות עילה לשחרור העציר, אך תהווה חלק נכבד משיקולי בית המשפט

בפני בית המשפט הצבאי לערעורים. עורכת הדין תמר פלג-שריק, מטעם המוקד, ייצגה עצירים מינהליים ביותר מ-150 דיונים בבתי המשפט הצבאיים - הן בביקורת השיפוטית והן בערעורים על ההחלטות שהתקבלו בהן, והופיעה בדיוניהם של רבים שעורכי דינם לא יכלו להגיע לבתי המשפט מפאת המצב בשטחים. ככלל, צווי המעצר מאושרים על-ידי השופטים הצבאיים, וערעורים המוגשים כנגד אותם אישורים - נדחים. אולם יש וערעור של עציר מתקבל והוא משוחרר.

א"ג נעצר ב-21 לאוגוסט והחוקק לצרכי חקירה עד ה-24 לספטמבר, אז הוצא נגדו צו מעצר מינהלי לשישה חודשים "בגין היותו מסכן את בטחון האזור". ב-23 לאוקטובר אישר שופט צבאי את צו המעצר לאחר ששוכנע, על-סמך החומר החסוי שהוצג לו על-ידי השב"כ, כי א"ג "מעורב בפעילות צבאית עדכנית נגד בטחון האזור ושלוש הציבור וכי שחרורו יסכן את בטחון האזור",⁶⁷ אך ניכה את ימי חקירתו מימי מעצרו המינהלי. השופט הדגיש כי מדובר בקיצור טכני בלבד והותיר לשיקול דעתו של המפקד הצבאי את הארכת הצו, עם פקיעת תוקפו ב-11 לפברואר. המוקד ערער על החלטה זו ובין השאר נטען כי עברו של א"ג נקי וכי ממסמכי החקירה שהועברו לידי עורכת דינו, לדרישתה ובהוראת בית המשפט, עולה החשש כי א"ג נעצר אך ורק בשל גיסו, החשוד במעורבות בארגון טרור. בהחלטת שופט בית המשפט הצבאי לערעורים מה-18 לדצמבר נכתב כי "... קשה להצביע על סיכון ממשי וקרוב לוודאי שייגרם משחרורו לבטחון האזור" ונפסק כי א"ג ישוחרר למחרת וכי קיצור הצו במקרה זה הוא מהותי, שללא מידע חדש או שינוי בנסיבות לא ניתן יהיה להאריכו. א"ג שוחרר ב-19 לדצמבר.

לעתים לא די בהחלטת בית המשפט הצבאי על שחרורו של עציר מינהלי. הקלות בה ניתן לעצור

בבואו לפסוק את דין מעצרו. העומס הרב העלה גם את חשיבותו של הליך הביקורת השיפוטית - ככל שהעומס גובר, גובר גם החשש מפני טעויות, שרק הליך ביקורת תקין יוכל לבקר - אך גם הליך זה יצא נפסד.

ו"מ, עיתונאי תושב רמאללה, נעצר ב-4 לאפריל. במהלך 23 ימים לא הובא בפני שופט ונאסרה עליו פגישה עם עורך דין, זאת כאשר על-פי צו המעצרים שהיה בתוקף אותה עת, התקופה המירבית למעצר ללא ביקורת שיפוטית, שבמהלכה נשללת גם הזכות לפגישה עם עורך דין, היתה 18 יום. ב-26 לאפריל הוצא נגד ו"מ צו מעצר מינהלי לשלושה חודשים, שאושר בהליך הביקורת השיפוטית. ערעורו של ו"מ על צו המעצר המינהלי נדחה, למרות הימים בהם היה עצור שלא כחוק, אך תקופת מעצרו קוצרה והוא אמור היה להשתחרר ב-2 ליולי. ב-27 ליוני הוארך צו מעצרו המינהלי בשישה חודשים, עד ל-1 לינואר 2003. הביקורת השיפוטית על הארכה זו נקבעה ל-15 ביולי אך הודעה על כך לא הועברה לעורך דינו של ו"מ וכשזה לא הופיע, נדחה הדיון בשלושה ימים. דיון זה לא התקיים. ו"מ לא הובא בפני שופט עד ל-30 לספטמבר - כשלושה חודשים מיום הארכת הצו - שאז נדון ערעורו על הארכת הצו, אולם אז נתגלה לשופט ולעורכת דינו, שהחליפה את עורך דינו הקודם, כי לא התקיים כל הליך ביקורת שיפוטית על הארכת הצו. שופט הערעור הורה לקיים הליך ביקורת שיפוטית למחרת, שבמהלכו יישקל היטב עינוי הדין שנגרם לו"מ במהלך שלושת חודשי מעצרו המינהלי, בהם לא הובא בפני שופט. בהליך הביקורת שנתקיים ב-1 לאוקטובר החליט השופט על שחרורו של ו"מ, אך, בניגוד ללשון החוק, איכב את השחרור בשלושה ימים על-מנת לאפשר לתביעה הצבאית להגיש את ערעורה על החלטתו. ב-3 לאוקטובר הגישה התביעה את ערעורה ומעצרו של ו"מ הוארך עד ל-9

לאוקטובר. עינוי הדין של ו"מ לא הסתיים בזאת: הערעור לא התקיים ב-9 לאוקטובר והוא נותר במעצר, ללא צו חוקי, עד למחרת, עת שופט הערעורים קיבל את עמדת התביעה והותיר את תוקף צו מעצרו המינהלי של ו"מ עד ל-1 לינואר. ב-23 לאוקטובר עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לשחרר את ו"מ ממעצרו המינהלי הבלתי חוקי, בו הוא נתון מספר חודשים, מאז חלף זמן סביר מהארכת צו מעצרו המינהלי. הפגמים החמורים בהליך מעצרו של ו"מ שהועלו בעתירה, הביאו את המדינה להסכים לקיצור תקופת מעצרו ולשחררו ב-15 לדצמבר, לפני שנדונה בפני בג"ץ. (תיק 21220.2)

עם הגידול במספר צווי המעצר המינהליים, הפך הליך הוצאתם והארכתם על-ידי רשויות הצבא לסרט נע בו נעשה הכל כדי לייצל ולקצר את זמן הטיפול בכל צו. התביעה הצבאית הציעה "עסקאות" לעצירים מינהליים, שחלקם לא היו מיוצגים על-ידי עורכי דין - הוצע לעציר קיצור מעצרו המינהלי, אולם הקיצור שהוצע וקיבל את חותמת בית המשפט היה קיצור טכני, כזה שהמפקד הצבאי יוכל להאריכו מבלי שיובא בפניו חומר חדש או מבלי שיחול כל שינוי בנסיבות, ושנוצל על-ידי הצבא להארכת צו המעצר שקוצר טרם פקיעת תוקפו, בניגוד לפסיקת בג"ץ (ראו בעמוד הקודם את מקרהו של א"ס). הסכמת העציר הסכה לתובע את הליך הדיון והערעור והביאה לשיפור בנתוני הרשויות, שהצביעו על קיצורם של מעצרים רבים. המוקד פנה ביולי לפרקליט הצבאי הראשי והצביע על אי-חוקיות "עסקאות" אלו. על-פי מידע שהגיע למוקד, נאסרה הצעתן. קיצור זמן הטיפול בכל צו מעצר מינהלי בא גם חשבון עם שיקול הדעת שעל המפקד הצבאי, מוציא הצו, להפעיל. באחד הערעורים שהגיש המוקד, הודה התובע הצבאי כי "צווים

67. החלטה בעמ"מ 1960/02 מיום 18.12.02.

68. בג"ץ 2320/98, אל-עמלה נ' מפקד כוחות צה"ל, פד"י

מה(3) 675.

"מפקד צבאי לאזור יהודה והשומרון". בהליך הביקורת השיפוטית בו אושר צו ההארכה השלישי שהוצא נגדו, לא היה ני"מ מיוצג על-ידי עורך דין. ערעורו על אישור זה, שהוגש על-ידי המוקד, נדחה. ב-16 לאוקטובר הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בדרישה לשחרר את ני"מ, וכן עציר מינהלי נוסף שצו מעצרו לא נושא פרט מזהה של החתום עליו, מפאת אי חוקיותם של הצווים. (תיק 23062)

בתשובתה התחייבה המדינה כי מעתה והלאה יונחו החותמים על צווי המעצרים המינהליים להוסיף את שמם ופרטיהם המזהים לחתימתם. בג"ץ קיבל התחייבות זו ואף שדחה את טענת המוקד כי דרך החתימה על הצו ונסיבותיה, כפי שעלו מדברי התובע הצבאי, מלמדות כי המפקדים הצבאיים לא הפעילו את שיקול הדעת הראוי, קבע כי ראוי לקבוע מראש נהלים באשר לדרך הבאת המידע הביטחוני בפני המפקד הצבאי, על מנת שיחליט על מתן צו המעצר המינהלי.⁶⁹ צווי המעצר המינהליים נחתמים מאז גם בחותמת המפקד הצבאי שחתם עליהם ובה פרטיו. בערעור אחר שהגיש המוקד על אישורו של צו מעצר מינהלי, קבע בית המשפט הצבאי לערעורים כי, בהתאם לדין החל ולפסיקת בג"ץ בנושא, חובה לציין את מקום המעצר על גבי צו המעצר המינהלי וכי אין להחזיק עציר מינהלי במקום אחר מהמקום המופיע באותו צו. את החלטתו זו הורה השופט להפיץ בין הגורמים העוסקים בנושא - זאת לאור מספר מקרים בהם הוחזקו עצירים מינהליים במתקני כליאה שונים מאלה שצוינו על צווי המעצר שלהם. בתגובה, ולאחר שהמשנה לנשיא בית המשפט הצבאי לערעורים פסק כי תנאי זה אינו מהותי, תיקן מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית את הצו בדבר מעצרים מינהליים באופן שמאפשר לא לציין את מקום המעצר בצו המעצר המינהלי.

מינהליים נחתמים על ידי המפקדים הצבאיים בתנאי שטח, לא תנאי משרד ובלחץ הקשור לעצם פעילותם". כלומר, גורלם של מאות בני אדם המוחזקים גם כך במעצר ללא הליך הוגן, נקבע בהיסח דעת, מפאת הלחץ בו מצויים המפקדים. הכרסום במחויבות, המצומצמת ממילא, של הרשויות לזכויות בני אדם שעומדים להיעצר לתקופת זמן בלתי מוגבלת למעשה, התבטאה גם באופן החתימה על צווי המעצר המינהליים. עד הקיץ היו צווי המעצר המינהליים חתומים על-ידי מפקד צבאי ששמו, דרגתו ותפקידו הופיעו בצמוד לחתימתו. מאז הוצאו צווים כאשר לצד החתימה - אשר לא ניתן היה לזהות בה שם או שם משפחה, ושבת המשפט הצבאי לערעורים כינה שרבוט - לא הופיע כל פרט מזהה מלבד "מפקד צבאי לאזור יהודה והשומרון". באופן כזה כל חייל, ולא רק מפקד צבאי כמתחייב בחוק, היה יכול לחתום על צו השולל את חירותו של אדם לשישה חודשים נוספים. משלא נתקבל ערעור בפני בית המשפט הצבאי לערעורים בגין נושאים אלה, פנה המוקד לבג"ץ.

ני"מ, תושב קלקיליה בן 37, נעצר ב-17 לאוקטובר 2001 והיה נתון בחקירה. ב-5 לדצמבר 2002 הוצא נגדו צו מעצר מינהלי, שהוארך שלוש פעמים ונותר בתוקף, נכון לכתיבת הדו"ח, עד ה-20 לפברואר 2003. בצו ההארכה השלישי והאחרון עד כה, שהוצא ב-14 לאוגוסט, שונתה עילת המעצר לחומרה: עד אז היתה העילה "היותו קשור לפעילי חמאס צבאיים", אולם בצו ההארכה השלישי צוינה עילת "היותו פעיל חמאס", למרות שהחומר החסוי על-פיו ניתן הצו היה זהה לחומר שהוצג בהוצאת הצו הראשון ובכל אחת מההארכות הקודמות. צו ההארכה האחרון הכיל שינוי נוסף: לצד החתימה עליו, אשר לא ניתן היה לזהות בה שם או שם משפחה, לא הופיע כל פרט מזהה מלבד

פלסטינים רבים שנעצרו בגדה המערבית מאז פלישת צה"ל הראשונה לשטחי הרשות בחודש מרץ, הועברו למחנה עופר. חלקם נותרו בו וחלקם הועברו למתקני חקירה של השב"כ, למחנה קציעות ולמתקני כליאה אחרים בישראל. במחנה, ממערב לרמאללה, הוחזקו בסוף חודש דצמבר כ-700 עצירים.⁷⁰ עם קבלת המידע הראשוני על התנאים הקשים בהם מוחזקים העצירים במחנה, פעל המוקד, עם ארגוני זכויות אדם אחרים, על מנת לשפרם: תחילה, ניסה המוקד לאפשר את ביקורם של עורכי דין ונציגי ארגונים במחנה; לאחר מכן אסף עדויות מאלה ששוחררו מהמחנה ועל סמך אותן עדויות הגיש ב-18 לאפריל עתירה לבג"ץ בשמו ובשם שישה ארגונים ישראליים ופלסטיניים, בדרישה לקיום תנאי החזקה וכליאה אנושיים, הולמים ומכובדים לעצירים במחנה עופר ובמקומות הריכוז, טרם העברתם אליו; בנוסף, הגיש המוקד עתירות פרטניות הנוגעות לתנאי המעצר ולקיום מפגשים עם עורכי דין. פעולות אלו פורטו בדו"ח הפעילות הקודם.⁷¹

הדיונים בעתירה הכללית נתמשכו, אך עוד לפני שבג"ץ הכריע בה, ובמקביל להגשת העתירות הפרטניות, חל שיפור איטי בתנאי המעצר במחנה. במהלך הדיונים בבית המשפט המשיך המוקד לעמוד על התנאים בו - באמצעות ביקורים שערכו עורכי הדין מהמוקד ובאמצעות מידע שהועבר אליו מעורכי דין שייצגו עצירים הכלואים שם. על-פי עדויות העצירים, השיפור בתנאי החזקתם היה זניח ובחלק מהנושאים אף חלה החמרה: הצפיפות בחלק מהאזהלים גדלה; משטחי השינה נותרו צרים, קצרים ומחורצים; העצירים המשיכו לאכול על הרצפה, באין שולחנות; נמשך מחסור חמור במוצרי מזון בסיסיים, בכלי אוכל, בבגדים, מגבות וסבונים; בחלק מהמכלאות בהן הוחזקו העצירים התנקזו מי הביוב מהשירותים למקלחות, במכלאות

אחרות זרמו מי המקלחות לתוך האוהלים ובחלק מהשירותים לא היו מים זורמים; מכרסמים, נחשים ועקרבים שוטטו באוהלים ובשירותים. בנוסף, החלו העצירים לחשוש מהחורף הקרב, מהקור והגשמים שיחדרו את בדי האוהלים המחוררים ויצפו את הרצפה ומשטחי השינה. ב-18 לדצמבר ניתן פסק הדין בעתירה הכללית, בו קבע בית המשפט כי:

"גם החשודים בגרועים שבמעשי הטרור זכאים למעצר ברמה אנושית מינימלית, ותוך הבטחת צרכי אנוש בסיסיים. אנו עצמנו לא נהיה אנושיים אם לא נבטיח רמה אנושית לעצורים שבמשמורתנו... זו חובתו של ממשל ישראלי על פי מהותו האנושית..."⁷²

בפסק דינו קיבל בית המשפט את טענות המוקד וקבע כי תנאי החזקתם של עצירים פלסטיניים משך מבצע "חומת מגן" היוו הפרה בוטה של כללי המשפט:

"גם במצב דברים זה יש לעשות הכל לשמירתן של דרישות מינימליות באשר לתנאי המעצר. דבר זה לא נעשה בעת המעצר במתקנים הזמניים, תוך שהופרו הוראות צו הכליאה, כללי המשפט הבינלאומי החלים באזור, ועקרונות היסוד של המשפט המינהלי הישראלי. די אם אזכיר מספר הפרות בוטות: ידיהם של עצורים שונים נקשרו בחזקה באזיקים, דבר שגרם להכחלת הידיים ולכאבים עזים; היו עצורים אשר

69. בג"ץ 8834/02, נדאל ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושופט משפטי צבאי אל"מ משה תירוש, לא פורסם.

70. על-פי נתונים שנמסרו למוקד על-ידי צה"ל ב-30.12.02.

71. המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 7-11.

72. בג"ץ 3278/02, המוקד להגנת הפרט ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע, לא פורסם, סעיף 24.